

FITXA 1

GLADIATOR

TEXT

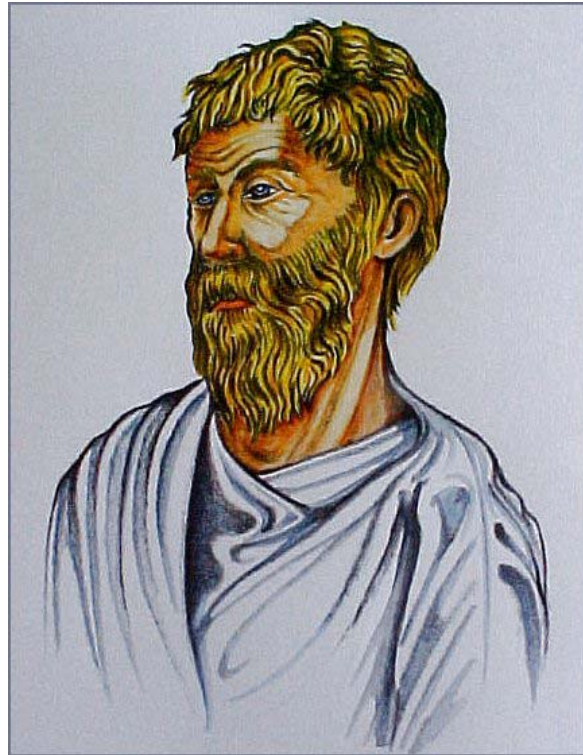
EMPERADORS DE LA VELLA ROMA

Imatge 1. Reconstrucció del possible aspecte de l'emperador Marc Aureli, a partir d'una escultura romana.

El cabell ros era moda entre els romans elegants, i tant homes com dones es tenyien d'aquest color.

Durant el període imperial l'afaitat solia ser diari, però Marc Aureli tenia dues taques de color a les galtes que li donaven una imatge poc agradable. Es deixà créixer la barba per ocultar-les. L'exemple va ser ràpidament imitat per la bona societat romana.

Vestia amb senzillesa, amb roba discreta, com un ciutadà més. A diferència d'altres emperadors no li agradaven les joies, que considerava una despesa innecessària.



L'any 161 d. C. l'Imperi Romà celebrava l'arribada al poder d'un nou emperador: Marcus Aelius Aurelius Verus, conegut per Marc Aureli. Succeïa a Antoní Pius, un governant a qui el poble havia apreciat sincerament. Durant vint-i-tres anys havia actuat sempre amb saviesa i bondat. Ara, s'esperava de Marc Aureli que actués de la mateixa manera.

El temps dels emperadors malvats formava part del record. Un segle abans, els descendents d'August s'havien transformat en autèntics monstres. La seva dinastia, anomenada Julia – Clàudia, devia patir alguna mena de trastorn mental hereditari. Tiberi, el segon emperador, acabà convertit en un degenerat sexual que ordenà centenars d'execucions sense motiu. Després, regnà Cal·lígula, un dement. Violador, assassí, tirà, nomenà cònsol el seu cavall i es proclamà un deu vivent.

El succeí Claudi, un vell estúpid però bondadós, que proporcionà un breu respir fins l'arribada al poder de Neró. Aquest governà normalment durant uns anys, però després enfollí. Va ordenà matar, entre molts altres, al seu germà Britànic, a les seves dones Octàvia i Popea, al seu mestre Sèneca i a la seva mare Agripina. Decretà també la primera persecució contra els cristians. Després d'assassinar la segona muller, Popea, es casà amb un home, Sporus, a qui declarà, per llei, dona.

Amb aquests comportaments no estranya que els emperadors de la dinastia Júlia – Clàudia tinguessin un final violent. Tiberi, ja vell i malalt, va ser mort pels propis

cortesans que l'ofegaren prement-li un coixí damunt la cara. Cal·lígula acabà cosit a punyalades. Claudi va ser emmetzinat amb un bolet per la seva dona, Agripina, la mare de Neró, que considerava que el marit tardava massa en morir-se i deixar el tron al fill. El mal govern de Neró generà un conjunt de revoltes contra ell. Sol i abandonat, aterrit davant la possibilitat de ser capturat pels seus enemics, es va fer tallar la jugular pel seu secretari. Moria sense descendència, extingint-se amb ell la dinastia Júlia – Clàudia.



Imatge 2. Cristiana llençada a les feres. L'artista ha volgut representar una situació miraculosa, en la qual els animals es comporten mansament. En realitat, centenars de cristians moriren devorats.

Neró acusà els cristians d'un incendi gegantí, probablement d'origen casual, que havia cremat bona part de Roma causant milers de víctimes. Així començaren les persecucions.

Els condemnats foren executats de moltes maneres: lliurats als animals del circ, crucificats, cremats vius... La tradició creu que entre les víctimes es trobaven els apòstols Pere, crucificat amb el cap avall, i Pau, qui, donat que era ciutadà romà, va ser degollat.

Començà llavors una nova dinastia, els Flavis. L'inicià Vespasià, un general que actuà com un administrador prudent i restaurà les finances de l'estat, arruïnat per culpa de Neró. El fill, Titus, va ser també un bon emperador, però morí jove i el succeí el germà, Domicià. Tingué un regnat similar al de Neró. Acabà mort a punyalades, víctima d'una conspiració organitzada per Domícia, la muller. Era l'any 96 d. C.

Des de llavors havia regnat la dinastia Antonina. Va ser un període de prosperitat, una edat d'or per a Roma. El primer emperador va ser Nerva, elegit pel Senat, qui va substituir el sistema de successió hereditària pel d'adopció. Així, els emperadors nomenaren fills adoptius persones de gran capacitat i preparació que els succeïen en el tron. Nerva adoptà Trajà, un general hispà que expandí les fronteres de l'Imperi. Trajà adoptà Adrià, també hispà, que fou un gran administrador. Adrià adoptà Antoni Pius, i aquest féu el mateix amb Marc Aureli.

Antoní va morir atacat per unes febres, quan tenia 74 anys. Deixava un imperi sòlid i ben organitzat. L'exèrcit, potent, era fidel. Les fronteres estaven protegides. El comerç floria. Una flota potent, com mai no s'havia conegut, navegava per la Mediterrània. Marc Aureli, mentre era aclamat pel poble, semblava el successor ideal. Tothom esperava que els bons temps continuessin.



Imatge 3. Vaixells romans. El comerç marítim resultava fonamental per a l'economia del període imperial. Una potent flota de guerra protegia les naus comercials contra possibles atacs de pirates.

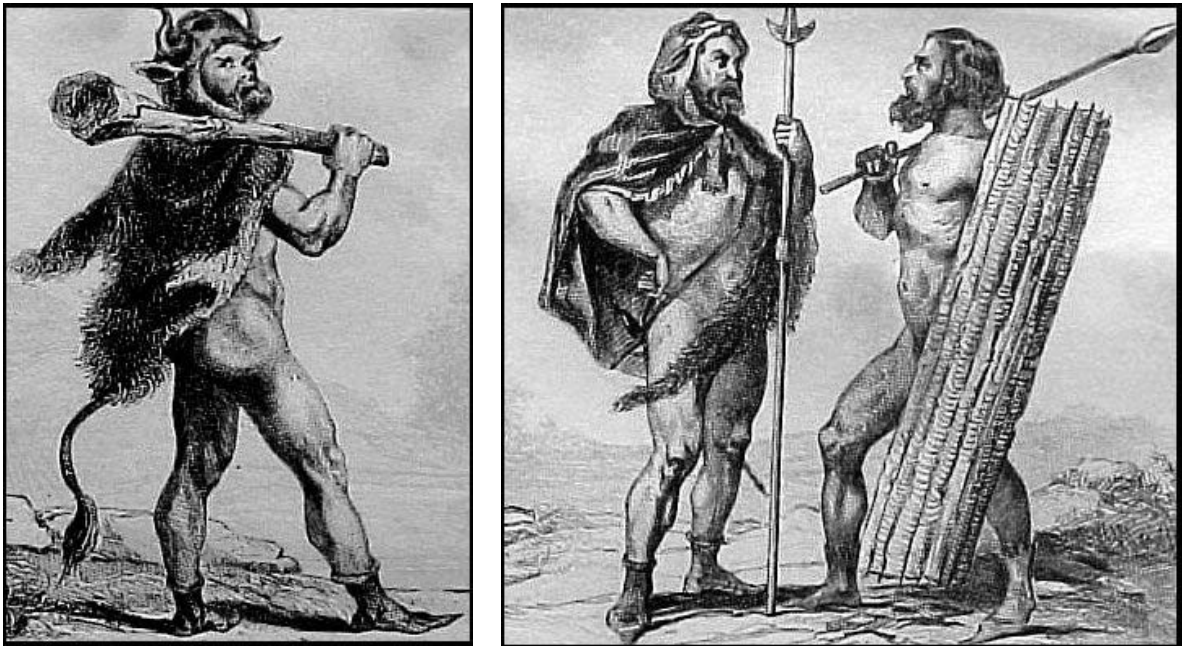
L'EMPERADOR FILÒSOF

Marc Aureli tenia 40 anys quan arribà al tron. Durant tota la seva vida s'havia preparat per a ser emperador: tenia amplis coneixements de Dret, Filosofia, Matemàtiques i Retòrica. Des dels 25 anys compartí el poder amb Antoní, per instruir-se en les tasques de govern.

El primer acte polític de Marc Aureli va ser associar al poder el seu germà adoptiu Luci Ver, per governar junts. Es tractava d'un comportament molt generós, del qual hagué de penedir-se aviat. Luci Ver era l'antítesi de Marc Aureli: no tenia interès en el govern i s'entretenia en festes on s'emborratxava amb una colla d'amics. Malgastava els diners en absurditats com construir un palau per al seu cavall, o fer-se representar en una estàtua d'or massís.

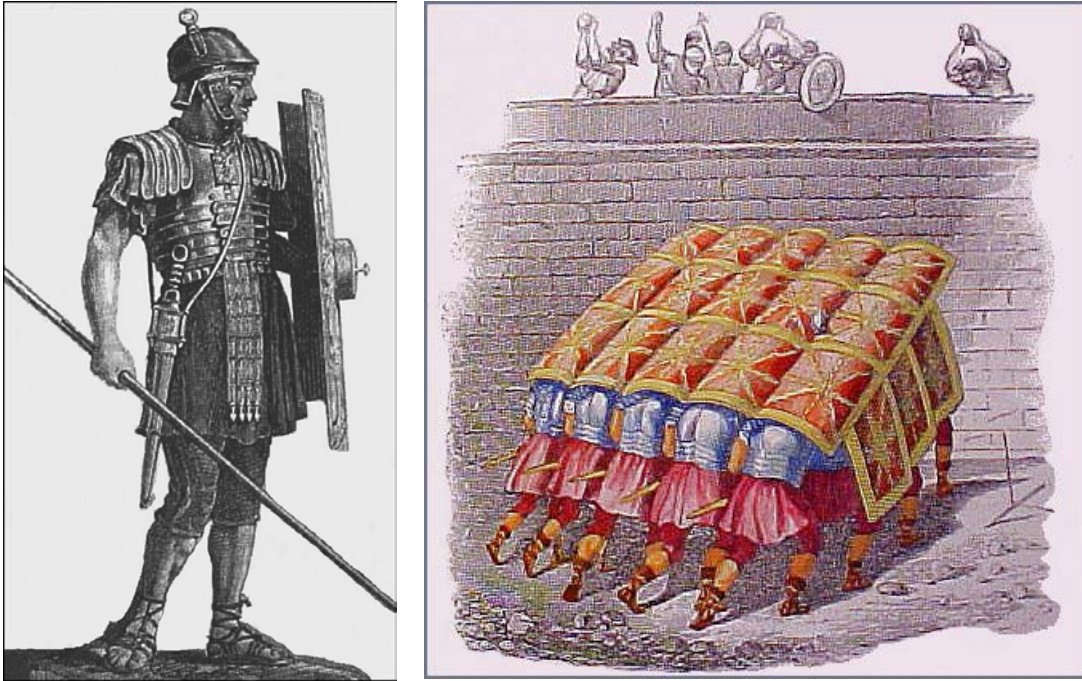
Marc Aureli aguantà aquestes extravagàncies amb paciència. També en la vida conjugal era un exemple de resignació. S'havia casat amb Faustina, la filla d'Antoní, que cometia constants adulteris, perdonats sempre per Marc Aureli. Tingueren quatre

fills: una nena que morí molt petita, una segona, anomenada Lucil·la, que es casà amb Luci Ver (amb qui, no caldria dir-ho, tingué tota mena de disgustos), i dos bessons, un dels quals morí en néixer, mentre l'altre, anomenat Commode, sobrevisqué. Commode, des de petit, només donà maldecaps. No volia estudiar i només li agradaven els combats i la lluita. Per això, aviat es va dir que el pare de veritat era un gladiador amic de Faustina.



Imatge 4. Bàrbars germànics. Els romans anomenaven bàrbars tots aquells pobles situats fora de l'Imperi, sense distingir el seu grau de civilització. Els representats en la imatge corresponen a tribus que vivien a Germània (l'Alemanya actual). Malgrat les baixes temperatures feien la guerra despullats, cosa que sorprenia molt als romans.

Tot i els problemes domèstics, potser Marc Aureli hauria tingut un regnat tranquil si els bàrbars no s'haguessin agitat. Els perses, enemics tradicionals de Roma, invaïren la província de Síria. Marc Aureli envià Luci Ver a lluitar contra Pèrsia, esperant que la duresa de la vida militar l'esmenaria de tants vicis. Res més lluny de la realitat. Quan arribà a la ciutat d'Antioquia s'enamorà de la prostituta Pantea i en lloc d'anar a la guerra es quedà fent l'amor. Els generals Avidi Casi i Estaci Prisc hagueren de dirigir l'exèrcit romà. Després d'intensos combats derrotaren els perses. Quan l'exèrcit tornà a Roma, Marc Aureli, demostrant una comprensió sense límits, encara concedí a Luci Ver els honors del triomf.



Imatge 5. A l'esquerra, legionari romà. A la dreta, la legió ataca una fortalesa, amb els escuts en posició de tortuga. Disciplinades i amb una excel·lent organització, les legions romanes eren el millor exèrcit del seu temps.

Amb l'exèrcit vencedor arribà també una epidèmia de pesta. Per tota Itàlia la malaltia causà estralls. Luci Ver s'aïllà en el seu palau, on celebrava constants orgies. Mentrestant, Marc Aureli prenia mesures per aturar l'epidèmia. Arribà a atendre personalment els malalts, però només a Roma, que tenia un milió d'habitants, moriren dues-centes mil persones.

Aprofitant la situació, les tribus germàniques dels quats i els marcomans penetraren en l'Imperi, arribant fins el nord d'Itàlia. Les millors legions es trobaven a Pèrsia. La situació era gravíssima. Marc Aureli va vendre l'or del palau, els mobles, els quadres, les joies imperials i, fins i tot, els vestits de Faustina, per equipar un exèrcit. Mancat d'homes, reclutà esclaus i gladiadors. Ell mateix es posa al capdavant de les noves legions i es llança contra els bàrbars. Es va fer acompanyar per Luci Ver, amb la renovada esperança de veure'l millorar de comportament. Als primers combats, els bàrbars fingiren retirar-se. Luci Ver pensà que havien vençut i retornà a Roma, a la vida de plaers. Marc Aureli, més previsor, fortificà les posicions romanes. Com ell esperava, els marcomans contraatacaren violentament, però aconseguí resistir. Ordenà llavors a Luci Ver que acudís a reforçar les legions, però aquest no arribà mai: morí durant el viatge, per causes naturals.

Era l'any 167 d. C.. Marc Aureli no podia saber-ho, però la resta de la seva vida seria una constant intranquil·litat.

Imatge 6. Una parella de marcomans.

Es tractava d'una tribu ferotge i de notable capacitat militar.

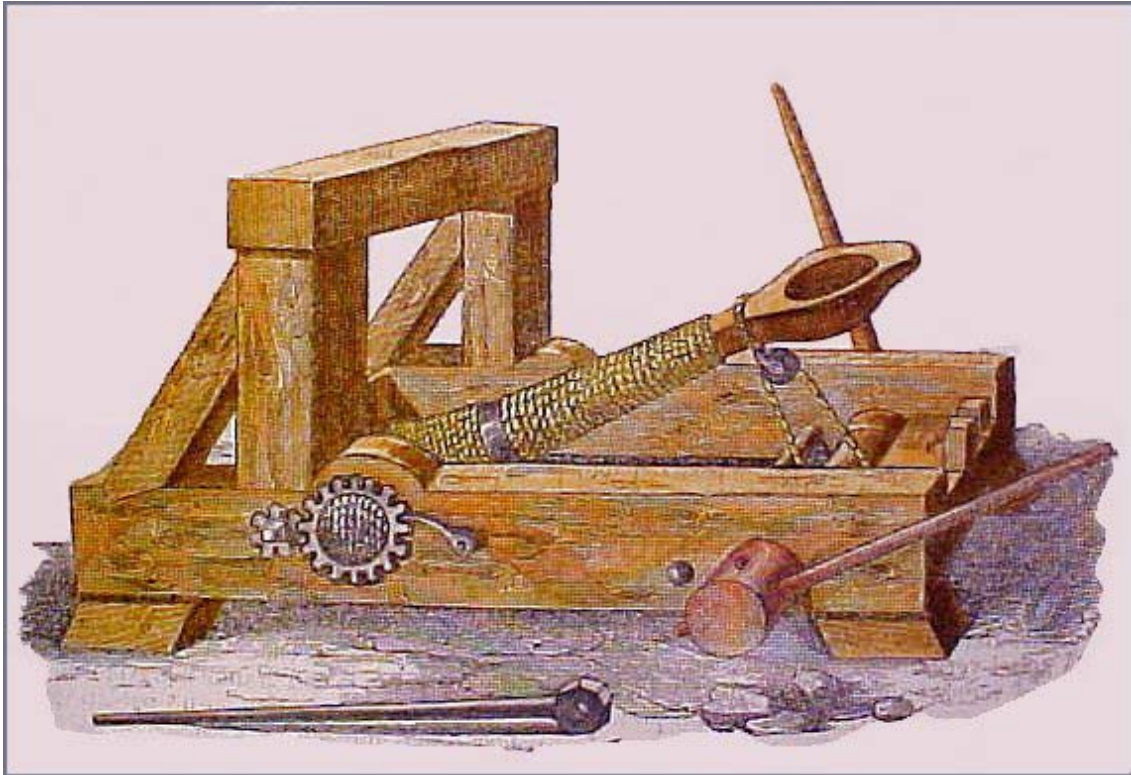
En diverses ocasions derrotaren als romans, que els consideraven "un entremig entre els homes i els animals salvatges".



S'enfrontà als marcomans i als quats. Els romans patiren algunes derrotes, però l'any 175 d. C. obligaren els dos pobles a signar la pau. Altres tribus atacaven arreu: els sàrmates travessaven el Danubi; els vàndals prenien la Pannònia i els castobocs saquejaven Grècia. Com que encara no n'hi havia prou, el general Avidi Casi, l'antic vencedor dels perses, es revoltà a Egipte i es proclamà emperador. Marc Aureli deixà de lluitar contra els bàrbars per enfrontar-se amb ell. No hi hagué combat: Avidi Casi morí cosit a punyalades per un centurió a qui havia insultat quan anava begut.

Però les penes de Marc Aureli estaven lluny d'acabar-se: quan s'investigà la traïció d'Avidi Casi es descobrí que l'emperadriu Faustina havia animat el general a sublevar-se i fins li havia ofert casar-se amb ell. Marc Aureli estava novament disposat a perdonar la dona, però aquesta, tement ser processada, optà per suïcidar-se.

Resulta difícil imaginar com pogué l'emperador sobreposar-se a tantes calamitats en la vida personal. Realment, calia un esforç sobrehumà, donat que, més a més, estava malalt. Patia d'insomni i tenia problemes digestius que l'obligaven a una dieta vegetariana. Es creu que els disgustos li havien provocat una llaga a l'estómac. No obstant, retornà a la lluita contra els bàrbars i els anà derrotant tribu per tribu. Per les nits, entre combat i combat, encara escrivia un llibre de pensaments que ha arribat fins nosaltres.



Imatge 7. Catapulta romana. Aquesta arma, destinada inicialment a llençar pedres contra les muralles, resultà molt útil en les guerres contra els bàrbars. Els romans la carregaven amb boles de resina que eren enceses i llençades a gran distància. Així incendiaven els boscos on s'amagaven els seus enemics.

Quan el 176 d. C. tornà victoriós a Roma va ser aclamat com el salvador de la Pàtria. Semblava apropar-se un període feliç, però Commode s'encarregà d'amargar-lo. Als dotze anys protagonitzà un escàndol quan, en trobar massa calenta l'aigua del bany, ordenà introduir el responsable de les termes en un forn encès. Als quinze sortia de nit a divertir-se apallissant gent pels carrers de Roma.

Marc Aureli intentà millorar el fill associant-lo al tron i fent-lo participar en el govern. Commode, però, lluny d'agafar seny, perdia el temps combatent amb els gladiadors, i no escoltava per a res els consells del pare.

Els problemes domèstics de Marc Aureli quedaren en suspens el 178 d. C. quan els marcomans es sublevaren. Novament l'emperador marxà a fer la guerra, acompanyat ara per un Commode insolent que es negava a assumir qualsevol mena de responsabilitat seriosa.

Imatge 8. Bàrbars amb el cap d'un enemic.

Els caps tallats eren utilitzat com trofeus que demostraven el valor d'un guerrer. Per aquest motiu els clavaven en estagues i els col·locaven a l'entrada de les vivendes.

Aquest costum era tingut per salvatge pels romans qui, no obstant, cometien matances de bàrbars sense respectar ni dones, ni nens.



Durant dos anys Marc Aureli obtingué victòries importants, però no suficients per acabar amb els marcomans. Trobant-se a Vindobona (l'actual Viena) agafà la pesta. Durant cinc dies es negà a menjar. Després, notant que la malaltia progressava, designà Commode, que tenia dinou anys, com successor i li donà bons consells. Morí a finals de març de 180 d. C., als cinquanta-nou anys d'edat i dinou de regnat. Les seves cendres es traslladaren a Roma, on va ser considerat un deu.

Amb ell desapareixia un emperador excepcional, capaç de superar amb èxit un increïble nombre de catàstrofes. Entre els romans, i durant molt temps, es va considerar un autèntic sacrilegi no tenir la seva imatge en un lloc important de la casa.

Tothom plora aquesta mort. Tothom, excepte Commode, de qui es va dir que encara havia accelerat el final del pare. L'acusació era falsa, però és ben segur que l'alegrà molt de convertir-se en emperador i no haver d'obeir ordres de ningú. Per als romans, en canvi, començava un malson.

EL MÓN DE COMMUNE

Durant els dos anys que compartí amb Marc Aureli les fatigues de la vida militar, Commode havia generat diverses opinions entre els legionaris: per a uns, es tractava d'un nou Luci Ver, però en versió malvada; a altres, en canvi, els resultava simpàtic per la gran força física i habilitat amb les armes. En realitat, el nou emperador, en secret, enyorava el Circ i els gladiadors. Per això, en lloc d'exterminar els enemics, ja gairebé vençuts, els oferí la pau. La sorpresa de les legions va ser fenomenal.

Commode signà amb els marcomans un tractat compromentent-se a pagar-los un tribut, i tornà a Roma.



Imatge 9. Pretorians, representats en un relleu del període imperial.

El seu poder es va incrementar a mesura que avançava la decadència de Roma. Eren seleccionats entre individus de notable corpulència i força física, per aconseguir que l'aspecte de les seves unitats resultés imponent.

Poc disciplinats, acostumats a tractar amb monarques febles, exigien donatius a canvi de la seva fidelitat.

La població romana els odiava, donat que es comportaven brutalment tant en la vida diària com quan es produïen alteracions de l'ordre públic.

En el segle III desaparegueren, dissolts per l'emperador Constantí.

Amb Commode, l'Imperi retrocedí als temps de Cal·lígula i Neró. Regnaria durant dotze anys, utilitzant els mateixos recursos dels anteriors tirans: el poder dels pretorians i el recolzament de la plebs. Els veurem a continuació.

Els pretorians varen ser creats per August com una guàrdia personal de l'emperador. Protegien la seva persona, els seus palaus, i l'acompanyaven quan es desplaçava. En temps de Tiberi assumiren noves funcions: portaven missatges secrets i eliminaven els enemics de l'emperador. Cada cop tenien més poder. Quan va ser assassinat Cal·lígula, ells nomenaren Claudi nou emperador. En temps de Commode vivien a Roma, on mantenien l'ordre públic, 16.000 pretorians, distribuïts en dues casernes.

La plebs formava el grup més baix i nombrós entre els ciutadans romans. En temps de l'Imperi formava una massa de mig milió de persones, disposada sempre a revoltar-se si no estava satisfeta. Per mantenir la tranquil·litat existia una fórmula política que no fallava mai: pa i diversió (panem et circenses).



Imatge 10. Repartiment gratuït d'aliments a la plebs, en un relleu del període imperial. Es pot observar, a la dreta, com els ciutadans acudeixen acompanyats de les seves famílies i porten nadons i fills a l'esquena per aconseguir més quantitat de productes. En el centre, una dona i un nen sostenen teles, probablement tovallons, per recollir els aliments.

El pa (panem) significava el repartiment de menjar gratuït, en quantitat suficient per mantenir una família. En temps d'August es donava pa i vi, però aviat això no resultà suficient. Llavors es regalava també carn, embotits, mel, i oli. Commode es mostrà especialment generós en aquest aspecte, arribant a repartir roba i a oferir banquets populars on no mancava de res.

La diversió (circenses) venia a continuació. Amb les necessitats bàsiques cobertes, la plebs no treballava i portava una existència ociosa i parasitària, mentre els esclaus, els lliberts i els no ciutadans es carregaven el pes de l'economia romana. Per proporcionar un entreteniment a aquesta plebs sempre disposada a crear problemes, l'estat romà organitzava espectacles gratuïts. Els preferits eren el circ i l'amfiteatre.

En el circ tenien lloc curses de cavalls. Les preferides eren les de quadrigues, carros de quatre cavalls. Estaven organitzats en quatre equips o faccions rivals: els blancs, els vermells, els blaus i els verds. El públic s'apassionava fins l'extrem de provocar discussions i baralles que acabaven amb els pretorians imposant l'ordre a garrotades



Imatge 11. L'auriga (conductor de carro) Filoromus, de la facció blanca, entrà triomfador a la meta del Circ Màxim de Roma. El nom Pantaracus correspon al cavall lliure de la quadriga (a la dreta) damunt del qual residia l'èxit d'una cursa. Mosaic del segle III, localitzat a Can Pau Birol, Girona.

Els espectacles de l'amfiteatre eren més variats. Podien celebrar-s'hi execucions, baralles de feres, o combats (jocs) de gladiadors. Cada any, milers de persones i animals morien per satisfer el públic. Els gladiadors vencedors obtenien la fama. La plebs els tenia per herois sobrehumans. I Commode tenia una preferència obsessiva per aquests jocs. Ell mateix lluità com gladiador en set cents trenta-cinc combats. No cal dir que guanyava sempre, de manera que es proclamà "Gran Vencedor de Mil Gladiadors". També caçava feres, especialment lleons. Convençut de posseir una força sobrehumana, va afirmar que el seu veritable pare no era Marc Aureli, sinó Hèrcules. Vestit com el semideu, amb una pell de lleó i armat amb un garrot, aixafava el cap a adversaris desarmats entre els aplaudiments del públic.

Aquestes diversions, en absolut innocents, resultaven incompatibles amb les tasques de govern. Des del primer dia del regnat es desinteressà dels assumptes oficials. Convertí a Perenne, el prefecte o cap dels pretorians, en el veritable dirigent de l'estat.

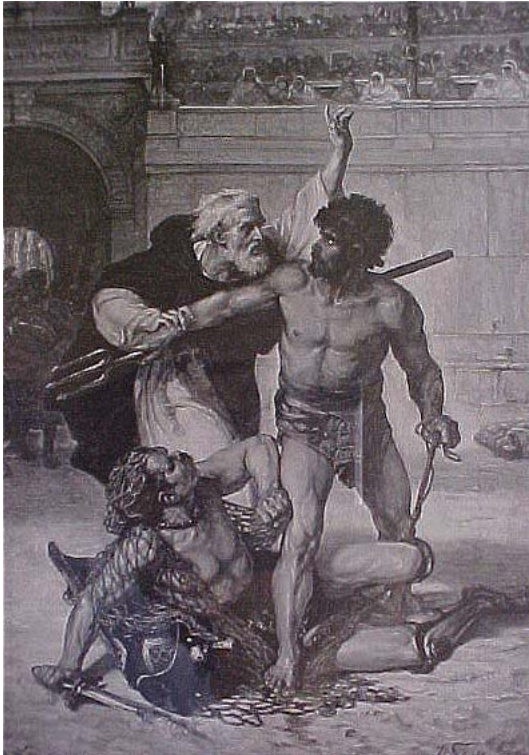
Mentre Perenne governava, Commode portava una vida escandalosa. Tot i estar casat, creà un harem particular de 300 nois i 300 noies amb tots i totes les quals, indistintament, mantenia relacions sexuals. No en devia tenir prou, perquè encara hagué de violar Lucil·la, la germana. En aquest ambient al·lucinant, la dona de Commode, l'emperadriu Cristina, intentà imitar els exemples del marit, però aquest l'acusà d'adulteri i la condemnà a mort.



Imatge 12. Cacera de lleons. L'escena podria produir-se tant en un ambient natural africà com en un amfiteatre. Commode, en sol dia, va matar més de cent lleons amb les seves fletxes, i va ordenà transportar a Roma milers d'aquest animals. Sarcòfag del Segle III, actualment a l'església de San Feliu de Girona.

L'any 183 d. C. l'ofesa Lucil·la intentà revenjar-se. Es posà d'acord amb varis senadors i contractaren un assassí per matar Commode. El sicari s'acostà a l'emperador amb un punyal amagat, però quan treia l'armà s'entretingué cridant: "Aquest regal te l'envien els senadors". Commode reaccionà a temps i el desarmà. Els conspiradors foren descoberts: els senadors acabaren executats, Lucil·la va ser desterrada a l'illa de Caprea, on va ser assassinada, i centenars d'innocents pagaren la irritació de l'emperador. Molts antics col·laboradors de Marc Aureli, que no tenien res a veure amb l'atemptat, varen ser acusats en fals i condemnats a mort. Entre ells es trobava el general Màxim, un dels militars més famosos de Roma. Poc després, també va fer matar Perenne, i el substituï per un altre prefecte, Cleandre.

El 185 d. C. la vida degenerada de Commode, els seus crims, i les seves grotesques actuacions com a gladiador l'havien desprestigiat. Un legionari de la Gàl·lia anomenat Matern es revoltà, essent acollit pel poble com un llibertador. Però quan pretenia traslladar-se a Roma per proclamar-se emperador, va ser traït per un espia enviat per Cleandre. El capturaren els pretorians. Matern i varis milers de revoltats passaren a incrementar la llista de víctimes de Commode.



Imatge 13. Els últims gladiadors. El gravat representa el final d'aquests jocs, quan l'Església decretà la seva prohibició, a finals del segle IV.

El gladiador vençut és un traci. Combatia normalment amb el cap protegit per un casc i un escut – caiguts al seu costat- i atacant amb una espasa corba.

El vencedor és un samnita. No portava cap protecció. Anava armat amb un trident, i utilitzava una xarxa per embolcallar el contrari i immobilitzar-lo, com és el cas de la imatge.

Existia molts més tipus de gladiadors, amb una immensa varietat d'armes i sistemes de combat. També en certes èpoques aparegueren dones que combatien com a gladiadores.

El 189 d. C. arribà el torn de Cleandre. En un camí de corrupció sense límits, s'atreuï a apoderar-se del blat destinat als repartiments gratuïts d'aliments i el va vendre en benefici propi. Això era excessiu per a la plebs, que es revoltà. Cleandre es refugià en el palau imperial, però Commode, que no coneixia amics, decidí tallar-li el cap per acabar amb les protestes populars. A continuació, per calmar definitivament la fúria dels revoltats, els lliurà la dona, els fills, i els principals col·laboradors de Cleandre. Tots acabaren salvatgement assassinats per la plebs.

A continuació nomenà un nou prefecte del pretori, el tercer. El designat s'anomenava Letus i, amb les experiències anteriors, és ben segur que no devia veure gaire clar el futur. Resultava evident que, si volia continuar amb vida, calia matar l'emperador. El mateix pensava Màrcia, en aquell moment la preferida de Commode, que havia adquirit l'hàbit de fer executar les amants quan es cansava d'elles. Màrcia sabia que moriria quan l'emperador s'encapritxés d'una altra dona. Letus i Màrcia no tardaren gaire en preparar un pla conjunt per acabar amb l'enemic comú.

El darrer dia del 192 d. C. Commode va ser mort a la caserna dels gladiadors, on s'havia traslladat a viure, abandonant el palau imperial. No se sap amb seguretat com l'assassinaren: segons una versió, Màrcia l'enverinà; segons una altra, l'estrangulà un atleta extraordinàriament forçut, anomenat Narcissus.



Imatge 14. Ruïnes del Coliseu de Roma, segons un gravat de 1846. Construït en temps de Titus, tenia capacitat per a 50.000 espectadors. Aquí triomfà Commode com a gladiador i patiren martiri milers de cristians. És convertí en un lloc sagrat per a l'Església, on cada divendres tenia lloc una missa pels màrtirs com la que apareix aquí representada.

Així s'extingí la dinastia Flàvia. L'Imperi romà duraria gairebé tres-cents anys, en una decadència tan lenta com inevitable. I encara avui són recordats Marc Aureli i Commode, el pare i el fill, com exemples alternatius del bon i el mal govern.